

VILNIUI – 700: miestas, pasak Simono Stanevičiaus, nuo seno „apsėstas žemaičių“

Parengė Donatas TYTUVA

Šiomet, minint Vilniaus 700 metų jubiliejų, žemaičiai, be abejo, vis dažniau pasižvalgo, kur čia jų kraštiečių pėdsakai giliau įspausti, kokį „vėją“ jie čia dabar kelia...

Žemaičių sostinėje daug. Tad nieko nuostabaus, kad ir šiandien, kaip ir XIX a. pradžioje, kai čia veikė žemaičių kultūrinis sambūris, nesikukliname gerąją prasme pasakyti, kad Vilnius, kaip seniau, taip ir dabar – „apsėstas žemaičių“. Tie žodžiai pirmiausia mums primena Simoną Stanevičių (1799–1848). Tai jo, XIX a. pr. stovėjusio Vilniuje veikusio žemaičių kultūrinio sambūrio priekyje, persakyti pirmojo senienų muziejaus įkūrėjo Lietuvoje Dionizo Poškos (1764–1830) žodžiai.

Išsamią studiją apie XVI–XIX a. Žemaičių kultūrinius sambūrius yra parašęs literatūrologas prof. Juozapas Girdzijauskas (1935–2014).

2024-aisiais bus 10 metų, kaip profesorius išėjo Anapilin. Prisimename jį ne tik kaip mokslininką, daugelio knygų autorių, redaktorių, bet ir kaip aktyvų Žemaičių kultūros draugijos, S. Stanevičiaus bendrijos narį. Einant metams jo mokslo darbai, kaip ir studija apie žemaičių kultūrinius sambūrius savo vertės nepraranda. Šį kartą skaitytojams siūlome šios studijos skyrių, skirtą jau minėtam XIX a. pr. Vilniuje veikusiam Žemaičių kultūriniam sambūriui, kuris, pasak profesoriaus, Lietuvoje buvo jau šeštas.

Juozapas Girdzijauskas. Fotografas nežinomas.
Nuotrauka iš RKIC archyvo

ŠEŠTASIS ŽEMAIČIŲ KULTŪRINIS SAMBŪRIS

Juozapas GIRDZIJAUSKAS

Apie Žemaičių kultūrinį sambūrį Vilniuje kalba Simonas Stanevičius minėtoje „Aukštoje dainoje“ (t. y. odėje) „Šlovė Žemaičių“, parašytoje 1823 m. Joje sakoma, kad Vilnių apsėdę žemaičiai, sutartinai veikdami, atgaivino tėvų garbę ir gimtąją kalbą, pradžiugino lietuvius ir taip išgelbėjo senas Lietuvos gimines nuo pražūties. Jurgis Lebedys ir jam pritariantys istorikai bei literatai tvirtina, kad to Žemaičių sambūrio siela buvo pats S. Stanevičius. Be jo, tam sambūriui priklausė Simonas Daukantas, Kajetonas Nezabitauskis, taip pat Jurgis Pliateris, Kiprijonas Protasevičius, Pranas Zatorskis, Adolfas Pšeciševskis (*Przeciszewski*) ir kiti, daugiausia Kražių gimnazijos auklėtiniai. Tuo metu buvo parašyta ir išleista daugiausia lietuviškų knygų, imtasi kitokių lituanistinių iniciatyvų: 1822 m. S. Daukantas

rašo pirmąją Lietuvos istoriją lietuvių kalba „Darbai senųjų lietuvių ir Žemaičių“; K. Kontrimas siūlo dėstyti Vilniaus universitete lietuvių kalbą; 1823 m. pasirodo lietuviškai parašytas pirmas prozos veikalas – iš lenkų kalbos išversta Jano Chodzko apysaka „Jonas ir Svisločės“; S. Stanevičius išleidžia Mikalojaus Daukšos „Postilės“ ištraukas, išspausdina du verstinius leidinius („Apie darymą valgio iš kerpių islandų“, „Istorija šventa“), parašo odę „Šlovė Žemaičių“, kai kurias pasakėčias, nežinomas filomatas sukuria D. Poškai skirtą poemą „Baublys“; 1824 m. Kajetonas Nezabitauskis išleidžia elementorių „Naujas mokslas skaitymo“ su pridėtu lietuviškų knygų sąrašu; S. Daukantas parengia spaudai Fedro pasakėčių rinkinį; Antanas Strazdas pradeda bylinėtis su cenzūra dėl antrojo savo eilėraščių rinkinio, o Aleksandras Butkevičius – dėl lietuvių kalbos gramatikos; 1829 m. pasirodo svarbiausi S. Stanevičiaus darbai: gramatika („Trumpas pamokymas kalbos lietuviškos arba žemaitiškos“), dainų rinkinys („Dainos Žemaičių“), pasakėčios („Šešios pasakos Simono Stanevičiaus, žemaičio, ir antros šešios Krizo Donelaičio, lietuvininko prūso“). Taigi XIX a. trečias dešimtmetis buvo vaisingiausias sutelktinės Žemaičių kultūrinės veiklos Vilniuje tarpsnis.

Simonas Tadas Stanevičius: „ŠLOVĖ ŽEMAIČIŲ (AUKŠTA DAINA)“

Poeto, tautosakininko, kultūros veikėjo Simono Tado Stanevičiaus (1799–1848) sukurta odė „Šlovė Žemaičių“ („Aukšta daina“) yra skirta XVIII a. I p. Vilniuje gyvenusių, čia mokslus ėjusių, kultūros srityje dirbusių žemaičių kultūrinei veiklai pašlovinti. Čia tuo metu studijavo ir pats S. Stanevičius. Joje minimas Vilniaus miestas, visuomenės gyvenime buvusios patriotinės nuotaikos. Šis kūrinys – tai originali odė lietuvių literatūroje. XIX a. pr. ji buvo tapusi pažangaus, mokslo siekiančio jaunimo himnas. Kūrinys parašytas 1823-aisiais. Pirmą kartą jis išspausdintas 1829 metais.

Mačiau Vilnių, šaunų miestą,
Seną mokslų gyvenimą,
Nuo žemaičių beapsėstą
Ir jų tikrą sutarimą.

(Nukelta į 4 p.)

Simonas Stanevičius. Dailininkas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

Antkapinis paminklas Simono Stanevičiaus simbolinėje palaidojimo vietoje Švėkšnos kapinėse. Paminklo autorius tautodailininkas Vytautas Majoras. Danutės Mukienės nuotrauka